

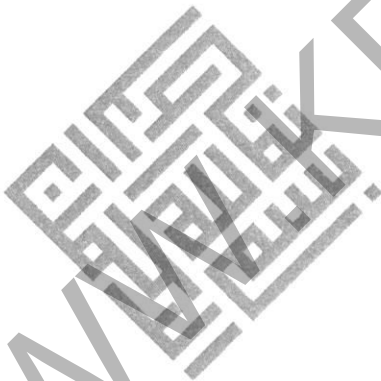
2078

۸۹۵

۱

۷۳۲

تاریخستان



WWW.KETAB.IR

سرشناسه:	غلامی، علی، ۱۳۶۲-
عنوان و نام پدیدآور:	هویت و نقش‌های جنسیتی زن در اسلام: مروری اجمالی و تطبیقی بر نظام جنسیت و خانواده در اسلام/ علی غلامی.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری:	۶۳۲ ص.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۹۴-۲
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه.
موضوع:	زنان در اسلام: Women in Islam
موضوع:	زنان -- وضع اجتماعی -- تاریخ: Women -- Social conditions -- History
موضوع:	حقوق زن -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام: Women's rights -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	تفاوت‌های جنسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام: Sex differences -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	زنان پژوهی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام: Women's studies -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	خانواده‌ها -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام: Families -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	فمینیسم: Feminism
رده‌بندی کنگره:	۹۱۳۹۷/۸۸۸/۱۷۲/۲۳۰ BP
رده‌بندی دیویی:	۴۹۷/۴۸۳۱
شماره کتابشناسی ملی:	۵۲۵۱۳۸۰

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

هویت و نقش‌های جنسیتی زن در اسلام (مروری اجمالی و تطبیقی بر نظام جنسیت و خانواده در اسلام)

مؤلف: علی غلامی

چاپ اول: ۱۳۹۷ ش / ۱۴۴۰ ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۶۱۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز پخش

ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸؛

تلفن: ۰۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵ / (داخلی ۱۰۵)؛ تلفکس: ۰۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴

ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵. ۳۲۱۳۳۱۰۶

🛒 <http://buy-pub.miu.ac.ir>

📞 📧 📱 @pub_almostafa

با سپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

■ ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

■ ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی

■ صفحه‌آرا: علی عبادی فرد

■ مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریکندی

■ مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری

■ ناظر فنی: محمد باقر شکری

هویت و نقش‌های جنسیتی زن در اسلام

(مروری اجمالی و تطبیقی بر نظام جنسیت و خانواده در اسلام)

علی غلامی



مرکز بین‌المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفیٰ (ص) العالمية» به عنوان بخشی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ (ص)

فهرست

۱۵	مقدمه
۲۳	درس اول: تاریخ تحولات و مبانی نظام جنسیتی غرب
۲۴	نگاهی اجمالی به تاریخ تحولات غرب
۲۴	۱. جوامع اولیه
۲۵	۲. یونان و روم باستان
۲۷	۳. فنودالیسم
۲۷	۴. جنگ‌های صلیبی
۲۸	۵. بورژوازی
۲۹	۶. رنسانس
۳۱	۷. انقلاب صنعتی
۳۳	۸. روشنگری
۳۴	۹. مدرنیته
۳۵	۱۰. پست‌مدرنیته
۳۷	ویژگی‌های غرب معاصر (دوران پسامدرن)
۳۷	۱. نفی هرگونه وحدت و عقیده به نوعی از تکثر
۳۸	۲. نفی عقل مدرن و بدبینی به بی‌طرفی عقل
۳۹	۳. گرایش به نوعی از هیچ‌انگاری
۴۰	۴. نفی ارزش‌ها و هنجارها به عنوان حقایق
۴۰	۵. پذیرش سنت‌ها و فرهنگ‌های بومی

۴۱	 مبانی و اصول حاکم بر فرهنگ غرب
۴۱	 ۱. اومانیزم و لذت‌محوری
۴۲	 ۲. سکولاریسم و حاکمیت خرد خودبنیاد انسانی در تدبیر زندگی
۴۴	 ۳. تجربه‌گرایی و نسبیت‌گرایی
۴۵	 ۴. فردگرایو بازاندیشی مستمر
۴۸	 ۵. لیبرالیسم
۵۰	 جمع‌بندی
۵۵	 درس دوم: مبانی و اصول حاکم بر نظام جنسیتی اسلام
۵۶	 مبانی حاکم بر نظام جنسیتی اسلام
۵۶	 ۱. مبانی هستی‌شناختی
۶۱	 ۲. مبانی انسان‌شناختی
۶۴	 ۳. مبانی معرفت‌شناختی
۷۲	 ۴. مبانی ارزش‌شناختی
۷۴	 اصول حاکم بر نظام باورهای اسلامی
۷۵	 ۱. برابری زن و مرد در انسانیت و ارزشمندی
۷۵	 ۲. نقش مکمل بودن دو جنس نسبت به یکدیگر
۷۵	 ۳. وجود تفاوت‌های تکوینی زن و مرد
۷۶	 ۴. تمایز جایگاه‌ها و نقش‌ها
۷۶	 ۵. تمایزات حقوقی زن و مرد
۷۶	 ۶. تمایز در آموزش و تربیت
۷۶	 ۷. خانواده‌محوری
۷۷	 ۸. استقلال در شخصیت زن
۷۸	 ۹. ارزش‌های جنسیتی متمایز
۷۸	 ۱۰. تلاش برای رفع فرودستی زنان
۷۹	 ۱۱. تأکید بر تفاوت‌های تکوینی در مقابل تفکیک میان جنس و جنسیت

بازتاب مبانی و اصول حاکم بر نظام جنسیتی اسلام در تحوّل تاریخی جایگاه زن	۸۲
جمع‌بندی	۸۶
درس سوم: هویت فردی زن در اسلام (۱)؛ تفاوت‌های تکوینی زن و مرد و فلسفه آن	۸۹
سنخ‌شناسی تفاوت‌های زن و مرد و دیدگاه‌های پیرامون آن	۹۱
منشأ و دامنه تفاوت‌های زن و مرد	۹۴
۱. تفاوت زن و مرد در رهیافت‌های علمی	۹۷
الف) تفاوت‌های جسمی	۹۷
ب) تفاوت‌های روحی - روانی	۱۰۳
۲. تفاوت‌های زن و مرد از منظر متون اسلامی	۱۰۷
الف) تفاوت‌های جسمی در متون دینی	۱۰۸
ب) تفاوت‌های روحی و روانی در متون دینی	۱۰۹
تبیین فلسفه تفاوت‌ها و ادله آن	۱۱۵
۱. ادله اثبات تفاوت‌ها	۱۱۵
۲. حکمت تفاوت‌ها	۱۱۶
جمع‌بندی	۱۲۱
درس چهارم: هویت فردی زن در اسلام (۲)؛ هویت و نقش‌های جنسیتی	۱۲۵
مفهوم‌شناسی هویت و ماهیت در اندیشه اسلامی و نسبت آن با نقش‌های جنسیتی	۱۲۶
مروری بر چیستی، چرایی و چگونگی نقش‌های جنسیتی و پایگاه‌های اجتماعی	۱۳۰
تربیت‌پذیری نقش‌ها، مروری بر اندیشه دینی در بحث جنسیت و تربیت	۱۳۹
پیامدهای تحوّل در هویت و نقش‌های جنسیتی	۱۴۴
جمع‌بندی	۱۴۷
درس پنجم: هویت فردی زن در اسلام (۳)؛ جنسیت و متون دینی تشیع	۱۵۳
جنسیت و شریعت (فقه جنسیتی) در متون شیعی	۱۵۴
۱. بلوغ	۱۵۵
۲. عبادات و مناسک دینی	۱۵۷

۱۵۸	۳. حجاب و عفاف
۱۶۱	جنسیت و باورهای دینی (الهیات جنسیتی) در متون شیعی
۱۶۱	۱. جنسیت‌پذیری خدا در متون دینی
۱۶۳	۲. اسوه‌های دینی و نحوه بازنمایی در متون شیعی
۱۶۸	۳. جنسیت و زبان دین
۱۷۱	۴. باورهای دینی و تلاش برای اصلاح اندیشه‌های جنسیتی
۱۷۸	جنسیت و عرفان در متون شیعی
۱۸۰	جنسیت و اخلاق در متون شیعی
۱۸۲	جنسیت و نهاد دین در متون شیعی
۱۸۲	۱. نظام روحانیت، رهبری و مناصب دینی در تشیع
۱۸۵	۲. تعلیم و تبلیغ دینی زنان در تشیع
۱۸۵	جمع‌بندی
	درس ششم: هویت فردی زن در اسلام (۲)؛ جنسیت و ارزشمندی: دیدگاه دینی درباره برابری و عدالت
۱۸۹	جنسیتی
۱۸۹	نسبیت در ارزش‌ها در نگاه دینی
۱۹۰	دیدگاه‌های ارزش‌داورانه در مورد مناسبات زن و مرد
۱۹۱	۱. نظریه تابعیت محض زنان از مردان
۱۹۳	۲. نظریه تخصیص و ستمگری میان دو جنس
۱۹۵	۳. نظریه استقلال زن و مرد از یکدیگر
۱۹۷	۴. مناسبات زن و مرد از منظر تشیع: مکمل بودن زن و مرد
۲۰۰	دیدگاه‌ها درباره ارزشمندی جنسیتی
۲۰۲	مفهوم‌شناسی و سنخ‌شناسی برابری جنسیتی
۲۰۲	۱. برابری گزاره‌ای (تشابه حقوقی)
۲۰۵	۲. برابری در نتیجه
۲۰۷	۳. برابری مجموعی
۲۰۷	۴. برابری تناسب‌محور (موازنه حق و تکلیف)

ارزشمندی جنسیتی در اندیشه شیعی	۲۱۰
۱. برابری در انسانیت	۲۱۰
۲. برابری در ارزشمندی	۲۱۱
تفاوت در ارزش های جنسیتی	۲۱۹
مروری بر شبهات فروتری زنان در اندیشه دینی	۲۲۰
۱. جایگاه فرادست جنس مذکر در آموزه های دینی	۲۲۴
۲. زن و شر	۲۲۶
۳. مذموم شماری حبّ زنان	۲۲۷
۴. زن و نقصان ایمان	۲۲۹
جمع بندی	۲۳۰
درس هفتم: هویت خانوادگی زن در اسلام (۱)؛ ماهیت، جایگاه، کارکردها و تدابیر تشکیل خانواده در اسلام	۲۳۵
ماهیت خانواده، نهادی طبیعی یا تاریخی	۲۳۷
۱. مفهوم خانواده در اسلام	۲۳۷
۲. طبیعی یا تاریخی بودن خانواده	۲۳۸
اهمیت و جایگاه خانواده در نظام جنسیت و خانواده اسلام	۲۴۴
تجردگزی در اندیشه دینی	۲۴۷
کارکردهای خانواده در اسلام	۲۴۹
تمهیدات و قواعد پیشینی برای ازدواج در نظام جنسیت و خانواده اسلام	۲۵۴
خویشاوندی در اسلام	۲۶۲
جمع بندی	۲۶۳
درس هشتم: هویت خانوادگی زن در اسلام (۲)؛ بررسی نظام حاکم بر تمایزات حقوقی زن و مرد در خانواده از منظر اسلام	۲۶۷
تمایزات حقوقی زن و مرد	۲۶۸
مناسبات حقوق و اخلاق در خانواده	۲۷۰

۲۷۵.....	مروری بر برخی تمایزات حقوقی زن و مرد در نظام خانواده.....
۲۷۵.....	۱. ساختار خانواده و نظام مدیریتی حاکم بر آن (قوامیت).....
۲۸۴.....	۲. تمکین و نشوز.....
۲۹۴.....	۳. نفقه.....
۲۹۸.....	۴. حضانت.....
۳۰۱.....	۵. ارث.....
۳۰۵.....	۶. دیه و قصاص.....
۳۰۷.....	۷. شهادت.....
۳۱۱.....	جمع‌بندی.....
	درس نهم: هویت خانوادگی زن در اسلام (۳)؛ مناسبات زن و مرد در خانواده، ازدواج موقت و چندهمسری از
۳۱۷.....	منظر نظام جنسیت و خانواده اسلام.....
۳۱۸.....	مناسبات زن و مرد در خانواده.....
۳۱۹.....	۱. همسری.....
۳۲۹.....	۲. مادری.....
۳۳۶.....	۳. پدری.....
۳۳۸.....	ازدواج موقت.....
۳۴۱.....	چندهمسری.....
۳۴۶.....	جمع‌بندی.....
۳۵۱.....	درس دهم: هویت خانوادگی زن در اسلام (۴)؛ مواجهه با تعارض‌های خانوادگی و طلاق در اسلام.....
۳۵۱.....	مواجهه با تعارض‌های خانوادگی و مقابله با ستم علیه زنان.....
۳۶۰.....	طلاق در اسلام.....
۳۶۲.....	۱. طلاق در اندیشه‌های مختلف و حکمت آن در نظام جنسیت و خانواده اسلام.....
۳۶۷.....	۲. بایسته‌های اخلاقی - حقوقی طلاق در اندیشه اسلامی.....
۳۷۱.....	۳. چرایی سپردن حق طلاق به مرد.....
۳۷۶.....	۴. حمایت حقوقی از زن در طلاق.....
۳۸۰.....	جمع‌بندی.....

درس یازدهم: هویت اجتماعی زن در اسلام (۱)؛ اندیشه‌های مطرح در زمینه مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی زنان	۳۸۵
دیدگاه‌های برخی ادیان در زمینه مشارکت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی زنان	۳۸۷
دیدگاه‌های برخی مکاتب و جنبش‌های برابری خواه	۳۸۹
دیدگاه‌های مطرح در جهان اسلام	۳۹۰
۱. مرحله اول: اندیشه نوگرا	۳۹۰
۲. مرحله دوم: اندیشه اسلامی معاصر (از ربع دوم قرن بیستم تا نیمه دهه هفتاد این قرن)	۳۹۲
۳. مرحله سوم: دیدگاه معرفت‌شناسی اسلامی (از دهه ۱۹۸۰ م. به بعد)	۳۹۸
نقد اندیشه‌های معاصر مطرح در جهان اسلام	۳۹۹
دیدگاه تشیع: تأکید بر مناسبات متوازن و هماهنگ خانواده و اجتماع مبتنی بر اصل مکملیت زن و مرد	۴۰۲
۱. اسلام و تحوّل در موقعیت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زنان	۴۰۳
۲. تأکید نظام جنسیت و خانواده اسلام بر تمایز و تفکیک نقش‌های اجتماعی	۴۰۵
۳. دیدگاه‌های اندیشمندان شیعه در موضوع جنسیت و نقش‌های اجتماعی	۴۰۷
جمع‌بندی	۴۱۶
درس دوازدهم: هویت اجتماعی زن در اسلام (۲)؛ ملاحظات نظام جنسیت و خانواده تشیع در خصوص مشارکت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زن	۴۲۱
اصول و سیاست‌های حاکم بر حضور زن در عرصه عمومی در نظام جنسیت و خانواده اسلام	۴۲۲
۱. پرهیز از اختلاط و تأکید بر حجاب و عفاف	۴۲۲
۲. اولویت بخشی به خانواده	۴۲۷
۳. دینی سازی جامعه	۴۲۹
۴. محدودسازی روابط جنسی به خانواده	۴۳۰
۵. تناسب فعالیت‌های اجتماعی با ویژگی‌های زنانه	۴۳۰
۶. بهره‌گیری از مجازات‌های بازدارنده	۴۳۱
۷. تأکید بر حفظ پیوندهای خویشاوندی، همسایگی و خواهری و برادری ایمانی	۴۳۲

۴۳۳		ملاحظات مشارکت اجتماعی زن در اندیشه شیعی
۴۳۸		ملاحظات مشارکت سیاسی زن در اندیشه شیعی
۴۳۹		۱. مشارکت زنان در فرهنگ سیاسی
۴۳۹		۲. مشارکت زنان در عمل سیاسی
۴۴۲		۳. مشارکت زنان در مناصب سیاسی
۴۴۵		ملاحظات مشارکت اقتصادی زن در اندیشه شیعی
۴۵۱		جمع‌بندی
۴۵۷		درس سیزدهم: تطبیق و نقد دیدگاه‌های رقیب (۱)؛ مطالعه انتقادی آموزه‌های فمینیستی
۴۵۹		فمینیسم؛ چیستی و چرایی پیدایش
۴۶۲		امواج فمینیستی
۴۶۳		۱. موج اول (۱۷۹۲/۱۸۵۰ تا ۱۹۲۰م)
۴۶۶		۲. موج دوم (۱۹۶۰- ۱۹۷۰م)
۴۶۹		۳. موج سوم (۱۹۸۰ به بعد)
۴۷۰		گرایش‌های فمینیستی و رهیافت‌های آن‌ها
۴۷۱		۱. فمینیسم لیبرال
۴۷۴		۲. فمینیسم مارکسیستی
۴۷۶		۳. فمینیسم رادیکال
۴۸۰		۴. فمینیسم سوسیالیستی
۴۸۲		۵. فمینیسم پسامدرن
۴۸۴		نگاهی انتقادی به نظریات فمینیستی
۴۸۴		۱. نقد گرایش‌های فمینیستی
۴۹۱		۲. فمینیسم و تأثیرات آن بر هویت و منزلت زنانه
۴۹۳		۳. فمینیسم و چالش‌های آن با دین
۴۹۵		۴. راهبردهای فمینیسم در مواجهه با خانواده و پیامدهای آن
۵۰۵		جمع‌بندی

درس چهاردهم: تطبیق و نقد دیدگاه‌های رقیب (۲)؛ مطالعه انتقادی جایگاه زن در برخی ادیان مهم

جهان ۵۱۱

زن در یهودیت ۵۱۲

۱. تصویر زن در روایت آفرینش ۵۱۳

۲. زن در متون مقدس و اندیشه رهبران دینی یهودی ۵۱۸

۳. زن در شریعت یهودی ۵۲۳

۴. زن و عبادت ۵۲۷

۵. زن و آموزش ۵۲۹

۶. زن و مشارکت اجتماعی ۵۳۰

۷. ازدواج و خانواده در یهودیت ۵۳۲

زن در ادیان شرقی ۵۴۲

۱. هندوئیسم ۵۴۲

الف) زن در هندوئیسم ۵۴۶

ب) خانواده در هندوئیسم ۵۵۰

۲. بودیسم ۵۵۶

الف) زن در آیین بودا ۵۵۷

ب) خانواده در آیین بودا ۵۵۹

جمع‌بندی ۵۶۰

درس پانزدهم: تطبیق و نقد دیدگاه‌های رقیب (۳)؛ مطالعه انتقادی آموزه‌های جنسیتی مسیحی ... ۵۶۵

مروری بر برخی آموزه‌های جنسیتی مسیحیت ۵۶۶

واکاوی چرایی بروز چالش‌های جنسیتی در متون مسیحی ۵۷۱

طیف‌بندی دیدگاه‌های ناظر به جایگاه ارزشی زن در الهیات مسیحی ۵۷۹

دوگانه تجرد - خانواده در مسیحیت ۵۸۲

۱. رویکرد و نحوه نگاه مسیحیت به گزینه و تمایلات جنسی ۵۸۲

۲. اهمیت خانواده در مسیحیت ۵۸۵

۳. کارکردهای خانواده در مسیحیت ۵۹۱
۴. نقش‌های جنسیتی در خانواده مسیحی ۵۹۱
۵. جایگاه پساتجردی خانواده در مسیحیت ۵۹۷
- چرایی رجحان تجرد و رهبانیت و فروکاست ارزش خانواده در مسیحیت ۶۰۰
- طلاق در مسیحیت ۶۰۶
- جمع‌بندی: دو نظام الهیاتی در مورد زن و خانواده در اسلام و مسیحیت ۶۰۸
- کتابنامه ۶۱۵

مقدمه

یکی از خصایص زندگی انسان آن است که هرگاه از آموزه و مکتبی خالی شد، جریان دیگری جای آن را می‌گیرد؛ چرا که زندگی انسانی خالی از گفتمان و مکتب و ایدئولوژی سامان نمی‌یابد. در فضای مدرنیته، شاهد عرفی شدن دین - به معنای عقب‌نشینی تدریجی و به حاشیه رفتن دین از ساحت زندگی - هستیم؛ برخی با تمسک به شواهد مختلف، بر این باورند که به واسطه غالب شدن گفتمان مدرنیته و با عقب‌نشینی دین، مدرنیته جایگزین آن شده است. عده‌ای از اندیشمندان معاصر، این عقب‌نشینی دین را طبیعی دانسته، معتقدند دین به واسطه برخورداری از اصول ثابت، تاب تغییر و تحول و نوشدگی را - که از ویژگی‌های اصلی مدرنیته است - ندارد. در این دیدگاه، هرچقدر زندگی انسان و اندیشه او نو می‌شود، دین بیشتر عقب‌نشینی می‌کند. در فضای مدرنیته، علاوه بر تنازع میان دین و مدرنیته، شاهد رقابت جدی بیناگفتمانی هستیم و آموزه‌ها و مکاتب و ادیان مختلف در صدد آن هستند که همچنان در این فضا استمرار و بقا یابند. رسانه‌ای شدن جامعه به اشتداد این رقابت افزوده و سبب مواجهه و حتی تعارض میان گفتمان‌های مختلف شده است. در چنین فضایی، اندیشه خاتمیت در اسلام و ادعای پاسخ‌گویی این دین به تمام نیازهای انسان معاصر، نیازمند اثبات و برتری در هم‌آورد طلبی‌های میان اندیشه‌های گوناگون است. در این صحنه تنازع و در موضوعات مورد توجه گفتمان‌های رقیب، جنسیت و خانواده از اهمیت بسزایی برخوردار است. از این رو بیش از هر زمان دیگر،

نیازمند تبیین درستی از گفتمان اسلامی و شیعی در عرصه جنسیت و خانواده در مواجهه با گفتمان‌های دیگر هستیم. از اندیشه شیعی انتظار می‌رود بتواند نظام جنسیت و خانواده خود را معرفی و از آن دفاع شایسته‌ای نموده، نشان دهد در تحولات متکثر و نوشدگی‌های پرشتاب جهان معاصر، نظامی متناسب و کارآمد را برای برون‌رفت از چالش‌های روزافزون در عرصه جنسیت و خانواده در اختیار دارد. توانایی مکتب تشیع برای بهسازی زندگی زن امروز و نجات خانواده از تلاطم‌های بی‌سابقه‌ای که گرفتار آن آمده، نیازمند شناخت و به‌کارگیری آموزه‌های نظام جنسیت و خانواده این مکتب است. امید آن می‌رود اندیشه‌های پویای جنسیتی و خانواده‌محور شیعی در صورت معرفی و کاربریت درست، بتواند نشان دهد نه تنها نیازی به عقب‌نشینی از آموزه‌های دینی نیست، بلکه دین ملجأ و پناهگاه قابل‌اعتنایی برای دنیای پرتحول امروز است.

نمی‌توان منکر شد که در دهه‌های اخیر، وضعی بسیار متفاوت از برهه‌های گذشته را در عرصه جنسیت و خانواده شاهد هستیم. به اذعان بسیاری از اندیشمندان و با استناد به بسیاری از پیامدها، می‌توان مدعی شد تحولات در عرصه خانواده و جنسیت در دوران معاصر، با بزرگ‌ترین تحولات اجتماعی در سده‌های اخیر هم‌تراز بوده است. چندپارگی در تعریف از چیستی و کیستی زن و مرد، نسبی‌گرایی اخلاقی، برابری در نقش‌ها، نظام تربیت آندروژنی (بی‌توجه به جنسیت)، نگاه دولت‌سالارانه به عرصه خصوصی خانواده و مداخله نابجا در آن، مسئولیت‌ناپذیری دگرخواهانه زوجین و رواج فردگرایی، مهم‌ترین تحولات جنسیت و خانواده در دوران معاصر هستند؛ همچنین اقتصاد سرمایه‌داری، نظریه‌های علمی پست‌مدرن، رسانه‌های نوظهور، نظام بین‌الملل و جریان‌های فمینیستی، جبهه‌های مقابل هویت جنسی دینی و کیان خانواده در دنیای کنونی به شمار می‌روند.

از سوی دیگر، در سده اخیر شاهد توجه دانش‌های زیربخش علوم انسانی به موضوع جنسیت هستیم؛ در این فضای جدید، مسئله‌های زنان و خانواده به عنوان مسائلی که در حوزه علوم انسانی به آن‌ها پرداخته می‌شود، مورد توجه قرار گرفتند و به عنوان بخش مهمی از دانش‌هایی همچون: جامعه‌شناسی و روان‌شناسی (تحت عنوان جامعه‌شناسی جنسیت یا روان‌شناسی جنسیت و...) ظهور کردند. از نظام جنسیت و خانواده اسلام انتظار می‌رود میان انبوه این نظریه‌ها و گرایش‌های نوپدید دانش‌های جدید - که حیات انسان معاصر را به تسخیر خود درآورده‌اند - منظر دین و رهیافت‌های برآمده از آموزه‌های وحیانی را عرضه نماید. به نظر می‌رسد، تبیین تمایز منظر دین با نسخه‌های بشری موجود، می‌تواند در مواجهه با بحران‌های کنونی در حوزه جنسیت و خانواده راه‌گشا باشد؛ به عنوان مثال، در نگرش اسلامی، رابطه مستقیمی بین تفاوت‌های میان دو جنس و نقش‌ها و پایگاه‌های هر یک از آن‌ها وجود دارد. این تفاوت‌ها بیشتر براساس موقعیت زن و مرد در خانواده پدید می‌آیند؛ اگرچه تفاوت‌های جسمی و روانی بین مرد و زن ممکن است به ایجاد نقش‌های مختلف اجتماعی نیز بینجامد، مهم‌ترین و مؤثرترین منشأ تفاوت، بحث خانواده است. براین اساس، موقعیتی که دو جنس در خانواده دارند، در پیدایش نقش‌های مختلف آنان مؤثر است. از همین رو، در موضوع بحث ما - جنسیت و خانواده از نگاه اسلامی - نقطه آغازین بحث، از تفاوت‌های تکوینی و نقش‌ها و نیز خانواده و جایگاه ویژه‌ای است که اندیشه اسلامی برای آن قائل است. این رویکرد می‌تواند یکی از نقاط افتراق اندیشه اسلامی با بدیل‌های خود باشد؛ چراکه در ادبیات علمی معاصر، ربط و نسبت حداقلی میان تفاوت‌های جنسیتی با نقش‌ها و موقعیت دو جنس در خانواده و اجتماع برقرار می‌گردد.

در اندیشه دینی، «جنسیت» و «خانواده» دارای نقشه‌ای از پیش طراحی شده و

الهی هستند و مؤمنان، موظف به حفاظت از این طراحی الهی درباره هویت جنسی و خانواده‌اند. اصول غیرقابل تغییر اسلام (و همچنین سایر ادیان ابراهیمی) که شامل: ناهم جنس‌خواهی، برون‌همسری، مکمل بودن دو جنس برای یکدیگر بر پایه تفاوت‌ها و تولیدمثل در فضای مشروع خانواده هستند، تصویری متفاوت از آنچه رویکردهای فمینیستی و اسناد بین‌المللی به دنبال آن هستند، به دست می‌دهد.

ما به منظور مدیریت تحولات پیرامونی و مواجهه با تصاویر منبعث از اسناد بین‌المللی و دفاع از نقشه الهی برای خلقت، نیازمند ارائه تعریفی از هویت و نقش‌های زن در نگرش دینی هستیم؛ به تعبیر دیگر، در بحث جنسیت و خانواده در نگاه اسلامی، به دنبال بازتاب موضوع جنسیت و خانواده در آموزه‌های تشیع هستیم. البته اشتراکات فراوان میان مذاهب اسلامی در بحث «احوال شخصیه» - که مباحث جنسیت و خانواده ذیل آن طرح می‌شوند - فرصت داده است که از نظام جنسیت و خانواده در اسلام نام ببریم و مرادمان اندیشه شیعی باشد و در مواقع نیاز، افتراق و تمایز میان آن‌ها را شرح دهیم.

این کتاب، رسالت خود را در تبیین اندیشه شیعی در عرصه زن و خانواده تعریف نموده و با مروری بر تاریخ تحولات و اندیشه‌های غرب به عنوان خاستگاه پیدایش زن‌گرایی و بدیل اصلی اندیشه شیعی آغاز شده است. در ادامه، به «هویت فردی» زن در اسلام توجه شده و مبانی و اصول حاکم بر نظام جنسیت و خانواده تشیع، تفاوت‌های تکوینی زن و مرد، هویت و نقش‌های جنسیتی، نحوه مواجهه متون دینی شیعه با مسئله جنسیت و دیدگاه اسلام درباره برابری و عدالت جنسیتی شرح داده شده است.

بررسی «هویت خانوادگی» زن در اسلام، محور بعدی مورد پردازش در این اثر است. ماهیت، جایگاه، کارکردها، تدابیر تشکیل خانواده، چستی و چرایی تمایزات

حقوقی و مناسبات زن و مرد در بنیان خانواده ذیل این محور بررسی شده است. این بخش با بحث از ازدواج موقت، چندهمسری، نحوه مواجهه با تعارض‌های خانوادگی و طلاق از منظر اندیشه شیعی به پایان می‌رسد. در محور بعد به بحث از «هویت اجتماعی» زن از منظر تشیع پرداخته می‌شود و دیدگاه‌ها و سیاست‌های دینی در خصوص مشارکت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی زنان شرح داده می‌شود. محور «تطبیق و نقد دیدگاه‌های رقیب»، بخش پایانی این نوشتار است که با مطالعه انتقادی آموزه‌های فمینیستی و بررسی منظر سایر ادیان مهم جهان به زن و خانواده، پی گرفته می‌شود.

انتظار می‌رود چنین مباحث به خواننده کمک کند ابتدا خاستگاه مسائل حوزه جنسیت را، که برآمده از مبانی و اصول فرهنگ غربی است، بشناسد و مسئله‌مندانه به دنبال پاسخ آن در اندیشه شیعی برود. او پس از شناخت مبانی و اصول حاکم بر اندیشه شیعی و هویت فردی، خانوادگی و اجتماعی زن در نظام جنسیت و خانواده اسلام، این آموزه‌ها و کارآمدی آن‌ها برای گره‌گشایی از مصائب زن و خانواده در جهان معاصر را با شعارها و رهیافت‌های فمینیستی مقایسه می‌کند. در پایان نیز با مطالعه انتقادی جایگاه زن و خانواده در سایر ادیان، فرصت می‌یابد به تحلیلی مقایسه‌ای از جایگاه زن و خانواده در تشیع در نسبت با بدیل‌های آن دست یابد و آن‌ها را به مقایسه بنشیند.

این اثر، با ساختار آموزشی خود و تلاشی که به منظور نگرش به بحث از منظر دینی و تجمیع آرای اندیشمندان نامدار تشیع داشته است، در خلأ موجود دسترسی به منبعی متقن برای شناخت اندیشه شیعی در عرصه جنسیت و خانواده، می‌تواند نوشتاری منحصر به فرد تلقی شود. در نگارش آن تلاش شده از دیدگاه‌های عالمان صاحب‌رأی و نامدار معاصر تشیع، از جمله: مرحوم علامه طباطبایی رحمته‌الله، استاد

شهید مرتضی مطهری رحمته الله و آیات عظام مصباح یزدی و جوادی آملی بهره گرفته شود. همچنین رهیافت‌های زن‌پژوهان معاصر شیعه، به ویژه اساتید معزز: حجت الاسلام والمسلمین محمدرضا زیبایی‌نژاد، حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین بستان و سرکار خانم دکتر فریبا علاسوند که بدون شک، بخش قابل اعتنایی از این اثر، حاصل تلمذ در محضر این اساتید و مطالعه آثار ارزشمندشان است، در این کتاب بازتاب داده شده است. نگارنده تلاش نموده هر آنچه از متون نگارش شده در عرصه زن‌پژوهی از منظر شیعی است را مطالعه و از آخرین تبیین‌ها و تحلیل‌های مطرح شده در دفاع از آموزه‌های شیعی در عرصه زن و خانواده در این اثر بهره‌برد؛ از همین رو، این اثر را می‌توان عصاره‌ای از به‌روزترین رهیافت‌های اندیشه شیعی در دفاع از جایگاه زن و خانواده دانست.

این نوشتار می‌تواند به عنوان متنی پایه برای قشر فرهیخته حوزوی و دانشگاهی، که می‌خواهند با نظام جنسیتی و خانواده در اسلام آشنا شوند، مفید باشد؛ همچنین دانشجویان و اساتید غیرمسلمان که به این مباحث علاقه‌مند بوده و به دنبال متنی موجز و ساده‌سازی شده هستند، می‌توانند این اثر را پیش‌درآمد مطالعات تخصصی خود قرار دهند؛ آنان پس از آشنایی با کلیات آموزه‌های جنسیتی اسلام در این نوشتار و به دست‌آوری تصویری جامع و کلان از نظام جنسیتی و خانواده اسلام، می‌توانند به متون تفصیلی در هر بحث مراجعه و دانش خویش را تکمیل کنند. رویکرد تطبیقی این کتاب در مقایسه اندیشه اسلامی با نگرش‌های فمینیستی و دیدگاه‌های ادیان دیگر نیز می‌تواند به شناخت اشتراک‌ها و افتراق‌ها یاری رساند.

چنانچه از این اثر به عنوان متن آموزشی بهره گرفته شود، توصیه می‌گردد از کادرهای جهت مطالعه و پانوشت‌ها - که مباحث تکمیلی هستند - طرح سؤال نگردد. برخی دروس مانند غرب‌شناسی و فمینیسم نیز برای افرادی که این مباحث را

به صورت تخصصی گذرانده‌اند، می‌توانند به عنوان دروس اختیاری و برای مطالعه لحاظ شوند. با توجه به دامنه وسیع مباحث ذیل محورهای زن‌پژوهی و خانواده‌پژوهی و نیازمندی این مباحث به رفع شبهه‌های پیرامون آن، رویکرد موجزگویی و جامع‌نگری این کتاب می‌تواند موجب شود همچنان پرسش‌هایی در ذهن خوانندگان باقی بماند. با توجه به حجم اثر و تنوع مباحث، این مسئله اجتناب‌ناپذیر بوده و توصیه می‌شود منابع تکمیلی پایان هر درس برای رفع شبهات مطالعه شوند.

در خاتمه لازم می‌دانم از مساعی فاضل ارجمند جناب آقای محسن اخباری، که در نگارش بخش‌هایی از کتاب یاری رساندند تشکر کنم. همچنین سرکار خانم اخباری در تألیف برخی دروس و سرکار خانم فیروزه شفیعی مهر در ویراست محتوایی و طراحی بخش پایانی هر درس بذل عنایت و همکاری نمودند؛ فرصت را غنیمت شمرده، از زحمات این بزرگواران سپاس‌گزاری می‌نمایم. فاضل و پژوهشگر ارجمند عرصه مطالعات جنسیت و خانواده - سرکار خانم زهرا امین مجد - نیز نکات مدقانه و ارزشمند خویش را برای اصلاح اثر بیان فرمودند که مبنای بازخوانی مجدد متن قرار گرفت و بدین وسیله از بذل عنایت ایشان تشکر می‌کنم. دوست ارجمند و مدیر دغدغه‌مند در عرصه معرفی گفتمان شیعی در فضای بین‌الملل - جناب حجت الاسلام والمسلمین حسین نژاد - سهم بسزایی در ایجاد انگیزش نگارش این متن به منظور تبدیل به متن درسی دوره‌های آموزشی شیعه‌شناسی جامعة المصطفی (ع) العالمية در آمریکای لاتین داشتند که از ایشان نیز کمال امتنان را دارم. امید آن‌که این اقدام مرضی رضای حضرت صاحب الامر (ع) قرار گیرد.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

علی غلامی

آبان‌ماه ۱۳۹۷